

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจิ่ง
ตำบลเมืองจิ่ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
Factors Contributing to the Success in the Development of the Social
Innovation Village of Muang Chang Community, Muang Chang Sub-district,
Phu Phiang District, Nan Province

ธีรโชติ สัตตาคม^{1*}, วรณารต ดวงอุดม² และกนกรัตน์ ยศไกร³
Teerachod Sattakom¹, Woranart Duangudom² and Kanokrat Yossakrai³

¹นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

¹Interdisciplinary for Development Chandrakasem Rajabhat University

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

²Assistant Professor Chandrakasem Rajabhat University

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

³Assistant Professor Bangkok Thonburi University

*Corresponding email: ssran1969@gmail.com

Received: April 19, 2023 ; Revised: June 23, 2023 ; Accepted: June 30, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจิ่ง และ 2) ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมชุมชนเมืองจิ่ง ตำบลเมืองจิ่ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ซึ่งชุมชนเมืองจิ่งได้รับการจัดสรรงบประมาณในการนำนวัตกรรมเพื่อสังคม มาประยุกต์ใช้ ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) คือผู้นำและสมาชิกกลุ่มที่นำนวัตกรรมไปประยุกต์ใช้ ตัวแทนผู้บริหารภาครัฐ ผู้นำชุมชน นักวิชาการเจ้าของผลงานนวัตกรรมสังคม จำนวน 30 คน และจัดการสนทนากลุ่มกับตัวแทนผู้เข้าร่วมขับเคลื่อน โครงการนวัตกรรมเพื่อสังคมทั้ง 6 โครงการ จำนวน 12 คน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ระยะเวลาการวิจัยตั้งแต่ ตุลาคม 2564 ถึง ตุลาคม 2565 ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของ การพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมชุมชนเมืองจิ่ง ประกอบไปด้วย ศักยภาพผู้นำและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานการจัดการและพัฒนาศักยภาพชุมชน ความสัมพันธ์เชิงสังคมในชุมชน ความต้องการแก้ปัญหาของชุมชนและรัฐ การสร้างแรงจูงใจ การร่วมมือของภาคีเครือข่าย ทักษะการปรับตัวของชุมชนต่อโลกาภิวัตน์ และการสนับสนุนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้ยังพบข้อแตกต่างจากงานวิจัยอื่นที่ว่าปัจจัยที่

ทำให้ประสบความสำเร็จ คือ ทักษะการปรับตัวของชุมชนที่มีต่อโลกาภิวัตน์ และ 2) ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคม ประกอบด้วย ด้านระบบการปฏิบัติงานของภาคีเครือข่าย ด้านโครงสร้างหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมายและข้อบังคับด้านทักษะความสามารถการใช้เทคโนโลยีนวัตกรรม ด้านทัศนคติและแรงจูงใจที่มีต่อการเปลี่ยนแปลง และด้านความรู้ความเข้าใจในทรัพยากรชุมชน

คำสำคัญ ปัจจัยแห่งความสำเร็จ, การพัฒนา, หมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคม

ABSTRACT

The objective of this qualitative research is to study 1) the factors affecting success, and 2) the problems and obstacles of the development of the social innovation village of Muang Chang Community, Muang Chang Sub-district, Phu Phiang District, Nan Province, whereby the budget for the innovation implementation has been allocated to the community. Data were collected through in-depth interviews with 30 key informants, focus group discussions with 12 members, and observation, duration from October 2022 to October 2023. The results revealed that the factors contributing to the success of the development of The social innovation village of Muang Chang Community consisted of the potential leaders and operational staff, the management and development of community's potential, the management of social relations in the community, the needs of problem-solving by the community and the state, the motivation and cooperation of network partners, the skills of community adaptation for the globalization, and the supports from stakeholders. In addition, the success factor in terms of skills of adaptation for globalization was found which is different from other studies. As for the problems and obstacles of the development of social innovation villages, they can be listed as the aspect of the operational system of network partners, the aspect of duty structure regarding laws and regulations, the aspect of skills and abilities in using innovative technology, the aspect of attitude and motivation towards change, and the aspect of knowledge and understandings regarding community resources.

Keywords : success factor, development, social innovation village

บทนำ

จากแนวทางการพัฒนาในประเทศไทยในระยะ 50 ปีที่ผ่านมาคล้ายคลึงกับที่เกิดขึ้นทั่วโลก เริ่มจากการสงเคราะห์มาเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวให้กับปัจเจก จากนั้นค่อยพัฒนามาเป็นเศรษฐกิจ-สังคม คือมีการจัดการสังคม มีการรวมกลุ่ม มีการเรียนรู้และทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกัน มีอำนาจการต่อรอง (เสรี พงศ์พิศ, 2551) ซึ่งในระยะต่อมาเกิดการเผยแพร่แนวคิดของนวัตกรรมเพื่อสังคม (Social Innovation) ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรม ผลิตภัณฑ์ หรือบริการใหม่ ที่มุ่งตอบสนองความต้องการของสังคม โดยมีการพัฒนาและเผยแพร่ผ่านองค์กร โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อสังคม (Mulgan, Tucker, Ali, & Sanders, 2007) นวัตกรรมเพื่อสังคมมีส่วนช่วยในการพัฒนาสังคม ชุมชนและสิ่งแวดล้อม การยกระดับคุณภาพชีวิต และลดความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคม นวัตกรรมเพื่อสังคมจึงเป็นพลังขับเคลื่อนประเทศสู่ความยั่งยืนดังที่ นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวไว้ว่า นวัตกรรมเพื่อสังคมเป็นแกนหลักในการพัฒนาประเทศโดยมีนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นตัวเสริมทำให้เกิดภาวะสมดุลสุขภาพ (ประเวศ วะสี, 2546)

โครงการหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคม (Social Innovation Village) เป็นโครงการความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาคประชาสังคมและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ทำงานร่วมกับสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ จัดทำขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมด้วยการนำนวัตกรรมไปใช้แก้ปัญหาในชุมชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต คุณภาพสินค้าและบริการ ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ลดความเหลื่อมล้ำในชุมชน สร้างการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นให้กับสังคมและสิ่งแวดล้อม สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนารักษา อนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น และส่งเสริมการเรียนรู้ทักษะด้านเทคโนโลยีนวัตกรรมให้กับประชาชน

หมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมชุมชนเมืองจิ่ง ตำบลเมืองจิ่ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน “ตำบลแห่งความมั่นคงทางอาหาร งดงามวัฒนธรรม แหล่งป่าชุมชนต้นน้ำ” มีพื้นที่ประมาณ 86.45 ตารางกิโลเมตร ประกอบไปด้วย 11 หมู่บ้าน ประชากรกว่า 6,000 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร ทำไร่ข้าวโพด และสวนผลไม้ประเภทลำไย ลิ้นจี่ มะม่วง และยางพารา ด้วยสภาพพื้นที่ลาดชันและเชิงเขาสูง ทำการเกษตรค่อนข้างลำบาก ต้องอาศัยน้ำจากธรรมชาติ และน้ำอยู่ในร่องห้วยลึกบริเวณหุบเขา ชุมชนมีปัญหาหลายด้าน เช่น ปัญหาการทำเกษตรแบบพันธนาการ ระบบเกษตรเชิงเดี่ยว การตกค้างของสารเคมีในดิน การขาดแคลนน้ำเพื่อการบริโภคและการเกษตร การขาดเทคโนโลยีในการทำเกษตร การจัดการขยะในครัวเรือน หนี้สินสะสมซ้ำซากและความเหลื่อมล้ำของรายได้ เป็นต้น ส่งผลให้จังหวัดน่านมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนค่อนข้างต่ำเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ SROI, 2564)

ในปี พ.ศ. 2562 สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติได้กำหนดให้เป็นปีแห่งนวัตกรรมสังคม ภายใต้แนวคิดนวัตกรรมเพื่อสังคมเพื่อเป็นการประยุกต์ใช้ความคิดใหม่และเทคโนโลยีอย่างเหมาะสมในการแก้ปัญหาของชุมชน: ซึ่งชุมชนเมืองจิ่งได้รับเลือกเป็นชุมชนนำร่อง 1 ใน 6 ชุมชนของโครงการหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคม จากสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ จำนวน 6 โครงการ คือ 1) โครงการ Organic Circle นวัตกรรมปลูกผักและเลี้ยงสัตว์อินทรีย์ครบวงจร 2) โครงการระบบสูบน้ำแบบขั้นบันไดพลังงานแสงอาทิตย์ 3) โครงการ Neo-Solar ระบบบริหารจัดการน้ำเพื่อเกษตรบนที่สูง 4) โครงการระบบอบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์แบบโดมร่วมกับการแผ่รังสีอินฟราเรดระยะไกลจากแผ่นเซรามิก 5) โครงการนวัตกรรมการบริหารจัดการขยะชุมชนเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ 6) โครงการ YAKSA เครื่องแยกขยะในครัวเรือนภายใต้โครงการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมจึงเป็นหน้าที่ของทุกคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมร่วมมือเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ แก้ปัญหา และการพึ่งพาตนเองโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและเป็นการ

ขับเคลื่อนชุมชนให้มีความเข้มแข็งและความยั่งยืนต่อไป (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2564)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจันทราบลเมืองจันท์ อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมชุมชนเมืองจันท์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการถอดองค์ความรู้ด้านการพัฒนานวัตกรรมสังคมในชุมชนต้นแบบ ของการพัฒนาที่ยั่งยืน และได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ และเป็นแนวทางการพัฒนานโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวข้องในระยะต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจันท์ ตำบลเมืองจันท์ อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจันท์ ตำบลเมืองจันท์ อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน

แนวคิดทฤษฎี

งานวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจันท์ ตำบลเมืองจันท์ อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน ผู้วิจัยเลือกใช้ทฤษฎีนวัตกรรมเพื่อสังคม (Social Innovation Theory) แนวคิดทฤษฎีดังกล่าวจะสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยความหมายของนวัตกรรมสังคมในงานวิจัยนี้วิเคราะห์โดยใช้แนวคิดของ Mulgan (2007) อ้างอิงที่ว่านวัตกรรมสังคม (Social Innovation) หมายถึง การปรับปรุงรูปแบบการจัดกิจกรรมและการให้บริการ ที่เกิดจากแรงจูงใจในการดำเนินการ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมซึ่งกิจกรรมอาจอยู่ในรูปของการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานต่าง ๆ ที่มีอยู่ก่อนหน้าและมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสังคม ซึ่งมีความแตกต่างจากนวัตกรรมทางธุรกิจที่มุ่งต้องการเพิ่มกำไรหรือผลประโยชน์จากการดำเนินงาน (Mulgan, 2007)

ทั้งนี้ผู้วิจัยยังใช้ความหมายของนวัตกรรมสังคม ตามแนวคิดของ เสรี พงศ์พิศ (2551) และ ศรีศักร วัลลิโภดม (อ้างใน ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา และวาสนา อิมเอม, 2546) ที่ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมสังคม ในแนวทางเดียวกันว่าเป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ที่เกิดขึ้นจากบุคคลในชุมชนร่วมคิดค้นขึ้น โดยให้ความสำคัญต่อพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น และการผสมผสานกับความรู้ที่เป็นสากล หรือองค์ความรู้จากวัฒนธรรมอื่น เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาสังคมในชุมชน โดยอาศัยทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลัก หรืออาศัยจากทรัพยากรจากภายนอก

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น แนวคิดการพัฒนาชุมชน แนวคิดการจัดการความรู้ กระบวนการสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคม กระบวนการจัดการนวัตกรรม รวมทั้งศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคม เป็นโครงการที่เป็นการทำงานร่วมกันของภาครัฐ ภาคประชาสังคมและองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นการนำผลงานนวัตกรรมเพื่อสังคมไปแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตลดความเหลื่อมล้ำในชุมชนและเป็นการสร้างระบบนิเวศนวัตกรรมในชุมชน (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2549) ซึ่งแต่ละชุมชนมีสภาพปัญหาที่แตกต่างกัน เช่น ปัญหาเรื่องน้ำทำการเกษตร ปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือการจัดการขยะ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเฉพาะหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจิ่ง ตำบลเมืองจิ่ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตในด้านพื้นที่วิจัย คือ หมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมชุมชนเมืองจิ่ง ตำบลเมืองจิ่ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน ที่ได้ำนวัตกรรมเพื่อสังคม 6 นวัตกรรมไปประยุกต์ใช้ คือ 1) โครงการ Organic Circle นวัตกรรมปลูกผักและเลี้ยงสัตว์อินทรีย์ครบวงจร 2) โครงการระบบสูบน้ำแบบขึ้นบันไดพลังงานแสงอาทิตย์ 3) โครงการ Neo-Solar ระบบบริหารจัดการน้ำเพื่อเกษตรบนที่สูง 4) โครงการระบบอบแห้งพลังงานแสงอาทิตย์แบบโดมร่วมกับการแผ่รังสีอินฟราเรด ระยะไกลจากแผ่นเซรามิก 5) โครงการนวัตกรรมการบริหารจัดการขยะชุมชนเป็นผลิตภัณฑ์ ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และ 6) โครงการYAKSA เครื่องแยกขยะในครัวเรือน

2. ขอบเขตในด้านเวลาในการวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่ ตุลาคม 2564 ถึง ตุลาคม 2565

3. ขอบเขตเนื้อหาการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมชุมชนเมืองจิ่ง ตำบลเมืองจิ่ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

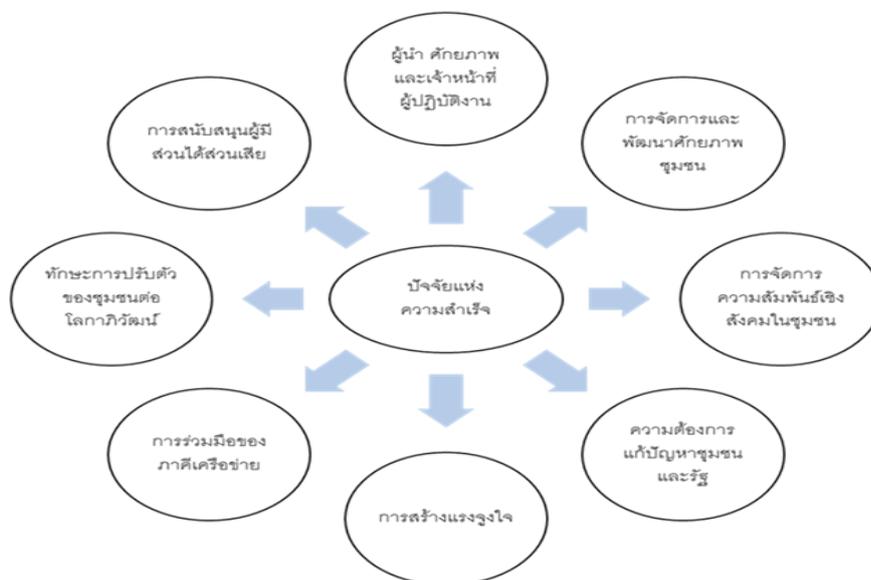
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) การทบทวนและสังเคราะห์วรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคม ของสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ จำนวน 6 กลุ่ม รวมจำนวน 30 คน โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก แบบเจาะจง (Purposive selection) โดยกำหนดคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้ 1) กลุ่มหน่วยงานราชการ ที่ขับเคลื่อนนโยบาย จำนวน 3 คน 2) ประธานและคณะกรรมการกลุ่มที่ำนวัตกรรมสังคมไปประยุกต์ใช้ 6 กลุ่ม ๆ ละ 2 คน รวมจำนวน 12 คน 3) กลุ่มผู้นำท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจิ่ง จำนวน 4 คน 4) กลุ่มบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่สมาชิก กลุ่มจำนวน 2 คน 5) กลุ่มนักวิชาการ นักวิจัยด้านการพัฒนาชุมชน และสังคม จำนวน 3 คน และ 6) กลุ่มนักวิจัย ผู้ประกอบการที่เจ้าของผลงานนวัตกรรมสังคม จำนวน 6 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยคำถามกึ่งโครงสร้าง 2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้แบบบันทึกประเด็นการสนทนากลุ่มกับผู้ร่วมซึ่งเป็นแกนนำและสมาชิกที่มีประสบการณ์ในการขับเคลื่อนโครงการ จำนวน 12 คน และ 3) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observing) โดยสังเกตกระบวนการดำเนินการของโครงการนวัตกรรมในแต่ละพื้นที่ และผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งสังเกตกระบวนการถอดบทเรียนการจัดการความรู้ ผ่านศูนย์การเรียนรู้ ร่วมกับคณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่มที่ำนวัตกรรมสังคมไปประยุกต์ใช้ และมีการตรวจสอบคุณภาพข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูล จากแหล่งข้อมูลหลายแหล่งทั้งภายในและภายนอกชุมชน และตรวจสอบผลที่ได้ทั้งจากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการและอื่น ๆ รวมทั้งข้อมูลจากแหล่งที่ภาคสนามของผู้วิจัย เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในประเด็นเกี่ยวข้องกับปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคม และปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจิ่ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบความเรียง

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจิ้ง ตำบลเมืองจิ้ง อำเภอกุเวียง จังหวัดน่าน ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคม ชุมชนเมืองจิ้ง

จากแผนภาพที่ 1 ผลของการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจิ้ง ตำบลเมืองจิ้ง อำเภอกุเวียง จังหวัดน่าน สรุปปัจจัยได้ 8 ด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้

1) ศักยภาพผู้นำและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีวุฒิภาวะความเป็นผู้นำสูง มีประสบการณ์ทำงานกับชุมชน เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์ มองเห็นปัญหาของชุมชนอย่างจริงจัง มีทักษะความรู้ความสามารถในการจัดการปัญหา มีทักษะการสื่อสารที่สร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชน ส่วนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานต้องมีทักษะความรู้ความสามารถ เข้าใจในบทบาทหน้าที่ กฎระเบียบราชการต่าง ๆ และเป็นผู้ที่มีจิตอาสาทำงานช่วยเหลือชุมชนได้เป็นอย่างดี

2) การจัดการและพัฒนาศักยภาพชุมชน หมายถึงความเข้มแข็งของชุมชน มีการจัดการภายในตนเอง ต้องค้นหาศักยภาพในชุมชน เช่น ทรัพยากรมนุษย์ ความรู้ ทรัพยากรภายในชุมชน นำมาใช้ประโยชน์ให้แก่ชุมชน และต้องมีระบบการบริหารจัดการตนเองภายในชุมชนที่เข้มแข็ง

3) ความสัมพันธ์เชิงสังคมในชุมชน ประกอบไปด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง และหน้าที่ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนและได้รับการยอมรับจากสมาชิก และการเกื้อหนุนแบ่งปันปัจจัยต่าง ๆ ในชุมชน

4) ความต้องการแก้ปัญหาชุมชนและรัฐ หมายถึงความต้องการของประชาชนในพื้นที่ในการตอบสนองจากภาครัฐในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาหนี้สิน และยกระดับ

คุณภาพชีวิตด้านสุขภาวะกายใจ

5) การสร้างแรงจูงใจ เป็นความพยายามที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในชุมชนซึ่งประกอบไปด้วยแรงจูงใจทางบวก เช่น แรงจูงใจที่เป็นตัวเงินหรือไม่ใช่ตัวเงิน ส่วนแรงจูงใจทางลบ เช่น การขู่บังคับ การลงโทษ การตำหนิ เป็นต้น

6) ความร่วมมือของภาคีเครือข่าย หมายถึง การทำงานระหว่างผู้คน กลุ่มและองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชน ประกอบด้วย ภาครัฐ องค์กรปกครองท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม หน่วยงานที่ไม่หวังผลกำไร ต้องมีเป้าหมายร่วมกันทำงานด้วยความสมัครใจ มีการทำงานแบบบูรณาการร่วมกัน

7) ทักษะการปรับตัวต่อโลกาภิวัตน์ เป็นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเข้ากับเทคโนโลยีใหม่ องค์ความรู้ใหม่ การฝึกอบรมการพัฒนาเรียนรู้เพื่อเพิ่มทักษะในด้านต่าง ๆ

8) การสนับสนุนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมของบุคคลและกลุ่มผู้ที่มีส่วนได้เสียต่อชุมชน ซึ่งเป็นการปฏิบัติตัว หน้าที่ความรับผิดชอบต่อชุมชน เช่น การวางแผน การคิดและตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ เป็นต้น

2. ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมชุมชนเมืองจ้ง จากสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม มีดังนี้

1) ด้านระบบการปฏิบัติงานของภาคีเครือข่ายที่มีกิจกรรมมากเกินไป และมีความแตกต่างกันในรูปแบบวิธีการทำงาน การวางแผนงบประมาณ การประสานงาน การทำงานที่มีช่วงเวลาแตกต่างกัน ขาดการประสานงาน และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

2) ด้านโครงสร้างหน้าที่ บทบาท กฎหมาย และระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐ เช่น บทบาทองค์การบริหารส่วนตำบลที่ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจทำได้เพียงให้การสนับสนุนทางอ้อม ซึ่งทำให้ไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงาน

3) ด้านทักษะความสามารถ เนื่องจากการใช้งานเทคโนโลยีนวัตกรรมบางตัวเช่น Neo-Solar ระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์ที่ต้องทำงานร่วมกับระบบ IOT โดยส่งงานผ่าน Smart Phone ไม่สะดวกต่อการใช้งานที่ห่างไกล

4) ด้านทัศนคติแรงจูงใจ ต่อการยอมรับเทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่ ๆ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุมีทัศนคติแบบเดิมแบบอนุรักษ์นิยมซึ่งต่อต้านการเปลี่ยนแปลง และขาดแรงจูงใจในการทำงานเนื่องจากปัญหาด้านสุขภาวะ

ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรภายในชุมชน เช่น ชุมชนขาดการเรียนรู้ และการค้นหาศักยภาพของทุนทางสังคมที่ชุมชนมี รวมถึงการมองข้ามคุณค่าของทุนทางสังคมในชุมชน เช่น ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจ้ง ตำบลเมืองจ้ง อำเภอกุเพียง จังหวัดน่าน สามารถอภิปรายผลของการวิจัย ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมของชุมชนเมืองจ้ง โดยทั้ง 6 โครงการนวัตกรรมสังคมให้ความสำคัญอันดับแรกคือ ปัจจัยด้านศักยภาพของผู้นำและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานที่รับผิดชอบโครงการ อันดับที่ 2 คือ ระบบการบริหารจัดการและพัฒนาศักยภาพชุมชน และอันดับที่ 3 การจัดการความสัมพันธ์เชิงสังคมในชุมชน ส่วนปัจจัยที่ชุมชนให้ความสำคัญน้อยที่สุด คือปัจจัยด้านการสนับสนุนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่าชุมชนให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในชุมชนที่เป็นกลไกหลักสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืน ผลวิจัยมีความสอดคล้องกับการศึกษาของ ศรมณ เทพแก้วและคณะ (2561) ที่พบว่าการพัฒนาชุมชนผ่าน 3 กลไกหลักคือ ผู้นำ กรรมการ สมาชิก และมีการนำระบบพี่เลี้ยงมาช่วยสร้างความเชื่อถือ และวิธีการผลิตใหม่ และความสอดคล้องกับ ปัญญรัตน์ รัตตรัตน์ (2564) ที่พบว่าความสำเร็จเกิดจาก การทำงานเป็นทีม ภาวะผู้นำของประธาน ความรู้ความสามารถของคณะกรรมการ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และงานวิจัยบางส่วนมีความสอดคล้องกับ นิสร่า ใจซื่อ (2559) ที่พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง 8 ด้าน ประกอบด้วยปัจจัย ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านการมีส่วนร่วม ด้านผู้นำหมู่บ้าน และด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ อีกทั้งงานวิจัยนี้ยังมีความแตกต่างกับงานวิจัยของ แก้วจรรยา คงนุ่น และคณะ (2562) ที่มีการจัดหมวดหมู่ของและการจัดลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ประสบความสำเร็จแตกต่างกัน โดยปัจจัยความสำเร็จของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ อันดับที่ 1 คือการพัฒนาตนเอง อันดับที่ 2 การมีส่วนร่วม อันดับที่ 3 การมีประชาธิปไตย อันดับที่ 4 การพึ่งตนเอง และอันดับที่ 5 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี และวิจัยนี้ยังเป็นการต่อยอดแนวคิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ที่ชี้ให้เห็นว่าการอาศัยความร่วมมือจากภายนอกทั้งด้านนโยบายรัฐ หน่วยงานด้านนวัตกรรมสังคม สถาบันการศึกษา และภาคเอกชนบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง สามารถช่วยให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการพัฒนาโครงการหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมได้รวดเร็วยิ่งขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งมีมิติความร่วมมือที่กว้างขวางและหลากหลายเพิ่มขึ้นจากงานวิจัยของ โกวิท พวงงาม (2553) ที่พบว่าการพัฒนาชุมชนคือ การเปลี่ยนแปลง การสร้างสรรค์ปรับปรุงอย่างมีกระบวนการ จากการกระทำของภาครัฐ และภาคเอกชนหรือเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชน ทั้งนี้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้นเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้

2. ปัญหาและอุปสรรคในพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมชุมชนเมืองจ้ง มีดังนี้ ด้านระบบการปฏิบัติงานของภาคีเครือข่ายที่มีลักษณะการทำงานและพันธกิจ ที่แตกต่าง ด้านโครงสร้างหน้าที่เกี่ยวกับกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ไม่เอื้อต่อการทำงานส่งผลให้เกิดความล่าช้าและไม่มีประสิทธิภาพ ด้านทักษะความสามารถใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมของชุมชนมีข้อจำกัด เนื่องจากเทคโนโลยีมีความล้ำสมัยยากต่อการเรียนรู้ ด้านทัศนคติแรงจูงใจในการยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ในกลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากยังคงยึดติดกับสิ่งแวดล้อมเดิม ด้านความรู้ความเข้าใจทรัพยากรภายในชุมชน ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของทุนทางสังคมและการสร้างสรรค์ทรัพยากรที่มีในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของสนธยา พลศรี (2550) ที่พบว่าปัญหาของสมาชิกเครือข่ายมีคุณลักษณะแตกต่างกัน กิจกรรมยากและซ้ำซ้อนมีจำนวนมากเกินไป เทคนิคการบริหารจัดการไม่เหมาะสม และผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรมัตต์ โปตาพล และคณะ (2565) ที่พบว่างบประมาณไม่เพียงพอ โครงการภาครัฐมีจำนวนมากเกินไป และมีความสอดคล้องงานวิจัยของ ธนจิรา พวงผกา (2559) พบว่าปัญหาเกิดจากตัวบุคคลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านเวลาการดำเนินโครงการไม่ตรงกันกับชุมชน และประชาชนบางส่วนยังไม่เข้าใจ ไม่เห็นประโยชน์ของแผนงาน และมองว่าเป็นหน้าที่ของภาครัฐ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรกำหนดนโยบายและเป้าหมายการส่งเสริมระบบนิเวศนวัตกรรมในชุมชนให้เป็นรูปธรรม เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านนวัตกรรมเพื่อสังคมในอนาคต
2. หน่วยงานและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนนโยบายด้านนวัตกรรมเพื่อสังคมควรมีการ บูรณา

การความร่วมมือระหว่างกันเพื่อเรียนรู้ถึงปัญหา ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

3. ควรมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีนวัตกรรมเพื่อสังคมสำหรับเป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาดูงานสำหรับชุมชนและภาคีเครือข่าย

4. ชุมชนควรมีการเตรียมความพร้อมให้กับแกนนำและสมาชิกกลุ่มในการเรียนรู้ด้านการจัดการนวัตกรรมสังคมและพัฒนาทักษะใช้นวัตกรรมเพื่อสังคม

เอกสารอ้างอิง

โกวิท พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

แก้วจรรยา คงนุ่น และสมบุรณ์ ศิริสรหิรัญ. (2562). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านคลองสามแพรก ตำบลในคลองบางปลากด อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ. วารสารสังคมวิจัย. 10(1), 24-37.

ชื่นฤทัย กาญจนจิตรา และวาสนา อิมเอม.(2546). นวัตกรรมทางสังคม : ทางเลือกเพื่อประเทศไทยรอด. วารสารสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. (1), 145.

ธนจิรา พวงผกา (2559). ปัจจัยที่มีผลกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาสามปีของเทศบาลตำบลบางเตือ อำเภอมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิสรา ใจชื่อ. (2559). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง. วารสารสุทธิปริทัศน์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 30(96), 108-120

ประเวศ วะสี. (2546). วิถีมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 สู่ภพภูมิใหม่แห่งการพัฒนา. วารสารหมออนามัย. 12(4), 7-12.

ประเวศ วะสี. (2556). นวัตกรรมทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.).

ปรมัตถ์ โปตาพล และพูนสุข จันทศิลป์. (2565) แนวทาง ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ บ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด. 16(1), 267-277.

ปัญญารัตน์ รัตรัตน์.(2564). ปัจจัยความสำเร็จในการบริหารและพัฒนาหมู่บ้านของคณะกรรมการกลางหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง (อพป.) ในพื้นที่ตำบลวังสรรพรส อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี. งานค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ศรมณ เทพแก้วและคณะ. (2561). การสร้างสรรค์นวัตกรรมสังคมในวิสาหกิจชุมชนข้าวบ้านอุ่มแสง จังหวัดศรีสะเกษ. วารสารบริหารและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์. 8(1), 60-73.

สนธยา พลศรี. (2550). เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่2). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2549). สูดยอดนวัตกรรมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2564). รายงานการประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการลงทุน(SROI). กรุงเทพฯ: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ.กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2549). **พลวัตนวัตกรรม**. กรุงเทพฯ:สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2564). **ชุมชนเมืองจั้ง หมู่บ้านนวัตกรรม คืบความยั่งยืน ฝืนป่า และผู้คน**. สืบค้นเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2565. จาก <https://www.nia.or.th/muangchang>
- เสรี พงศ์พิศ. (2551). **ยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: พลังปัญญา.
- Giovany Cajasanta-Santana. (2014). “**Social Innovation: Moving the field forward**”. A conceptual
- Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., & Sanders, B. (2007). **Social Innovation: What It Is, Why It Matters and How It Can be Accelerated**. Retrieved February 18, 2022 from <https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2021/10/Social-innovation-what-it-is-why-it-matters-how-it-can-be-accelerated-March-2007.pdf>.